

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Uganda 2002

1. Sammanfattning

När den nuvarande regimen under president Musevenis ledning kom till makten 1986 var Uganda ett land i politiskt, ekonomiskt och socialt kaos. Ett framgångsrikt återuppbyggnads- och utvecklingsarbete har sedan dess skett på många områden. Situationen påverkas dock alltjämt av en svag demokratisk kultur och bristande resurser.

Någon större förändring av läget i Uganda jämfört med situationen för ett år sedan har inte skett. Situationen i norra Uganda försämrades under andra halvåret 2002 i samband med upptrappad aktivitet från Lord Resistance Army och med regeringens offensiv, "Operation Iron Fist". Befolkningen tvingades åter ta sin tillflykt till de så kallade "protected villages" i norr. Antalet internflyktingar i norr uppgår till ca 550.000.

Övergrepp och brott mot de mänskliga rättigheterna sker främst inom armén, de lokala säkerhetsstyrkorna, polisen. Särskilt har regeringens aktion mot brottsbekämpning, den så kallade Operation Wembly, kritiserats.

Noteras bör att en särskild amnestilag för rebeller antogs i januari 2000. Genomförandet av lagen gick i början långsamt och antalet rebeller som överlämnade sig uppgavs vara begränsat. Processen har nu avancerat och antalet sökande överstiger för närvarande tillgängliga resurser. Amnestikommissionen har lokala kontor i Gulu, Kitgum, Arua, Kasesse och Mbale. De förbättrade bilaterala relationerna mellan Uganda och Sudan har medfört att det sudanska stödet för rebellerna rapporteras ha upphört vilket har givit den ugandiska armén möjlighet att bekämpa LRA på sudanesiskt territorium.

Vad gäller yttrandefriheten är debatten om mänskliga rättigheter liksom om politiskt känsliga frågor livlig och öppen, såväl i media som i parlamentet. Ett oroväckande exempel var dock regeringens tillslag mot tidningen The Monitor i oktober 2002 då denna hade publicerat känslig information om kriget i norr

(”hot mot den nationella säkerheten”). Tidningen stängdes under en vecka och ansvariga kommer att ställas inför rätta.

Det finns ett förhållandevis stort antal fristående organisationer för mänskliga rättigheter och att den av regeringen inrättade Human Rights Commission har en oberoende ställning

Valkampanjerna i samband med presidentvalet och de allmänna valen 2001 präglades på sina håll av oroligheter och våld.

2. Ratifikationsläget

Uganda har ratificerat följande internationella konventionerna (årtal för ratificering inom parentes):

Convention against torture and other cruel inhuman or degrading treatment or punishment (1986),

Convention on the elimination of all forms of discrimination against women (1985),

Convention on the rights of the child (1990),

International convention on the elimination of all forms of racial discrimination (1980),

International convention on the protection of all migrant workers (1995),

International covenant on civil and political rights (1995),

International covenant on economic, social and cultural rights (1987)

Optional protocol to the international covenant on civil and political rights (1995) med reservation för artikel 5, § 2. Däremot har man inte ratificerat

Second optional protocol to the international covenant on civil and political rights, aimed at the abolition of the death penalty.

Uganda har vidare ratificerat African Charter on Human and Peoples Rights (1986) samt African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1992)

3. Respekt för rätten till liv och kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Av statsmakten sanktionerade politiska mord eller avrättningar utan rättsprocess förekommer såvitt känt inte, ej heller politiska försvinnanden. Brist på resurser inom rättsväsendet, utbredd korruption och en låg utbildningsnivå bland polis- och fängelsepersonalen resulterar dock i svåra förhållanden i de överfulla fängelserna. Övergrepp och även tortyr har rapporterats. Särskilt myndigheternas agerande under de tidigare nämnda valkampanjerna har ingivit bekymmer.

Under 2002 startade regeringen en offensiv, den s k ”Operation Wembly”, för att bekämpa den ökande brottsligheten i främst Ugandas urbana områden. Operationen ger armén och beväpnad säkerhetspolis möjlighet att skjuta mot och döda misstänkta brottslingarna om de tas på bar gärning. Aktionen har

diskuterats öppet i pressen och några högt rankade regeringsmedlemmar har försvarat den.

4. Dödsstraff

Dödsstraff föreskrivs som obligatoriskt för ett antal förräderibrott samt för mord och för rån under försvårande omständigheter. Det kan också utdömas för våldtäkt, kidnappning och "defilement". Efter ett treårigt moratorium hängdes 1999 28 personer, dömda för olika våldsbrott. Omkring 310 personer sitter i dödsceller i väntan på att domarna skall verkställas. Någon omfattande opinion mot dödsstraffet finns inte.

5. Rättssäkerhet

Domstolsväsendet är i princip självständigt i förhållande till den exekutiva makten, men i praktiken torde det vara vanligt att domstolarna utsätts för påtryckningar.

Advokatkåren och dess fackliga organisation Uganda Law Society, ULS anses stå självständig gentemot myndigheterna. ULS gör offentliga uttalanden i rättsliga frågor och enskilda advokater driver fall mot staten.

Tillgången till rättsväsendet är ojämnt fördelad. De fattigaste i befolkningen, internflyktingar och andra utsatta grupper är i stora stycken rättslösa. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter är små och kan endast hjälpa till att driva ett fåtal mål. Rättshjälp erbjuds av ett antal organisationer. Emellertid överstiger efterfrågan kraftigt tillgången.

Den av regeringen stödda Uganda Human Rights Commission tar upp enskilda fall och påtalar övergrepp från myndigheternas sida. Det kan noteras att den ugandiska MR-kommissionen ansågs mest effektiv och oberoende i en internationell jämförelse av kommissioner i ett antal afrikanska stater.

6. Personlig frihet

Godtyckliga frihetsberövanden och andra ingrepp i den personliga friheten från de rättsvårdande myndigheternas sida har förekommit.

7 Strafflöshet

Inslag av strafflöshet rapporteras vad gäller brott begångna av armén och polisen.

Den konfliktfyllda situationen i norr och väster, med omfattande militära operationer, har tidigare resulterat i övergrepp som inte blivit föremål för rättslig prövning.

8 Yttrande- och mediafrihet m.m.

Yttrandefriheten är fastlagd i konstitutionen. Någon formell censur förekommer inte och debatten i media, även i politiskt känsliga frågor som den militära inblandningen i Kongo, stridigheterna i norr och det politiska systemets framtid, är mångfacetterad och fri. Bakslag förekommer dock, ett exempel är regeringens tillslag mot tidningen The Monitor i oktober 2002. Tidningen hade publicerat nyheten om att en av regeringsarméns helikoptrar hade skjutits ner av LRA i norr. Detta var information i strid mot den nationella säkerheten, uppgav regeringen, då man sökte efter tidningens källor till den uppmärksammade nyheten. Regeringen har väckt åtal mot ansvarig journalist och utgivare. Tidningen utkom inte under en vecka men hade inget formellt förbud mot utgivning.

Förenings-, församlings- och religionsfrihet råder i princip men begränsas av regler om registrering, förhandsanmälan etc. På det politiska planet är mötes- och föreningsfriheten inskränkt. Politiska partier tillåts existera men får ej bedriva partipolitisk verksamhet.

9. De politiska institutionerna

Den statsbärande politiska organisationen National Resistance Movement (NRM) fungerar i praktiken som ett parti och dominerar det politiska livet i Uganda. Politiska partier i övrigt är tillåtna men får inte bedriva värningskampanjer eller föra ut partipolitiska budskap. I presidentvalet i mars 2001 återvaldes president Museveni med stor majoritet. Han fick 70 % av rösterna i ett val där valdeltagandet var 70 %. I parlamentsvalen i juni 2001 var valdeltagandet ca 50 %. Anhängare till NRM och rörelsesystemet har nu i parlamentet ungefär 260 av totalt 292 platser.

Kvinnor åtnjuter i Uganda fulla rättigheter enligt konstitutionen och deltar aktivt i det politiska livet. En positiv diskriminering förekommer och ett antal platser i parlamentet och i den lokala administrationen är viktiga för kvinnor. Vicepresidenten är kvinna och av regeringens 21 medlemmar är tre kvinnor: energiministern, justitieministern och social- och arbetsministern.

En ny politisk organisation med namnet "The Reform Agenda" har bildats. Den utgörs av en grupp parlamentariker och andra aktivister utanför NRM, vilka söker förändra NRM och hela det politiska systemet. Ledaren för The Reform Agenda är Mr Besigye, som ställde upp i presidentvalet 2001 mot Museveni och som sedan har gått i självvald "landsflykt" hävdande att han trakasserades av regeringen. Regeringen har antytt att The Reform Agenda är ansvariga för ett antal olagliga aktioner och har t o m hävdad att organisationen kontakter med LRAs ledarskikt.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Den stora arbetslösheten och undersysselsättningen medför på sina håll svåra villkor för arbetstagarna som ofta är utlämnade till arbetsgivarnas godtycke vad gäller löner, arbetstider etc. En arbetslagstiftning finns och fackföreningar existerar men de är svaga och saknar brett stöd.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Budgeten för hälsosektorn har ökat kraftigt under senare år och sektorn är även prioriterad i den Poverty Action Fund (PAF), som upprättades för några år sedan. Regeringen satsar främst på förebyggande hälsovård. Generellt är dock hälsosektorn kraftigt underfinansierad och den tillgängliga offentliga hälsobudgeten är starkt beroende av olika givares finansiella stöd.

Resurserna är ojämnt fördelade och det finns områden, där tillgången på sjukvård är ytterst begränsad. Behandlingen av AIDS-patienter utgör en tung börda för sjukvården. Systemet för patienter att betala avgift vid sjukhusvård togs bort strax före valet 2001 vid de statliga vårdinrättningarna. Här, liksom ifråga om sjukvården generellt, var vårdens kvalitet i stor utsträckning beroende av patientens betalningsförmåga. Reformen kom dock mycket plötsligt, var dåligt planerad och innebar sänkta intäkter för sjukhusen och svårigheter att inköpa nödvändiga mediciner. Studier av effekterna av slopan det av avgifter pågår. Preliminära resultat visar att utnyttjandet av den offentliga vården ökat bland fattiga människor, i synnerhet i de distrikt där man samtidigt lyckats etablera rutiner för tillgång till läkemedel.

12. Rätten till utbildning

Även utbildningssektorn tillhör de prioriterade sektorerna och får ökad medelstildelning genom PAF. Uganda erbjuder sedan något år tillbaka alla barn grundskoleutbildning. Antalet barn som registrerats för s k Universal Primary Education har ökat kraftigt, från 2,5 miljoner 1996 till 6,5 miljoner år 2000. Den snabba ökningen har resulterat i mycket stora klasser samt brist på lärare och lokaler, men innebär ändå ett viktigt steg på utbildningsområdet.

13. Rätten till tillfredsställande levnadsstandard

Uganda är ett fattigt land och även om fattigdomen minskat beräknas drygt en tredjedel av befolkningen på omkring 23 miljoner leva under fattigdomsgränsen. Majoriteten av befolkningen saknar tillgång till rinnande vatten och elektricitet. Levnadsstandarden är olika i olika delar av landet, beroende på dels att vissa områden, främst i norr och väst, är starkt berörda av rebellaktiviteter dels att resursfördelningen är ojämn och främst kommer huvudstaden och de mer utvecklade delarna i söder och sydväst till del.

Hälften av befolkningen är sysselsatt inom jordbrukssektorn, som till större delen är en självhushållningsekonomi med begränsad kontakt med

marknadsekonomin. Arbetet sker här inte under reglerade, mätbara former. Undersysselsättning, deltidarbete och säsongarbete är vanligt förekommande.

14. Kvinnans ställning

Regeringen driver en aktiv jämställdhetspolitik och har bl a inrättat en "Equal Opportunities Commission". Kvinnor utgör dock alltjämt en av tradition utsatt grupp. Misshandel och våldtäkter är enligt uppgift vanligt förekommande, också inom familjen. Kvinnovåldet liksom diskriminering av kvinnor beivras av myndigheterna och öppenheten i frågan är stor. Kvinnans ställning har förbättrats under senare år och kvinnors inflytande politiskt, framförallt på det lokala planet, har ökat avsevärt. Kvinnor diskrimineras vad gäller jordäggande och arv. Kvinnlig omskärelse förekommer i vissa delar av landet, men bekämpas av myndigheterna och organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter. Abort är inte tillåten och kvinnor kan straffas med fängelsestraff då de genomgått abort.

15. Barnets rättigheter

Ett stort antal barn – det talas om två miljoner, eller närmare 20 procent av landets barn – är föräldralösa och lever i svår misär till följd av AIDS-epidemin. Det uppskattas finnas ett par tusen gatubarn i Kampala. Barnarbete är vanligt förekommande inom jordbruk och småhandel.

De grövsta övergreppen mot barn förekommer i de av rebellaktiviteter drabbade områdena i norr och begås till större delen av rebellrörelsen LRA. Denna har enligt Unicef under de senaste tio åren rövat bort omkring 6000 barn, som tvingas arbeta som sexslavar, soldater etc.

Internationella insatser, med svenskt stöd, planeras för att hjälpa de barn som ännu finns i livet att återvända till sina byar och familjer i Uganda. Barnsoldater förekommer inom olika rebellgrupper. Även inom den ugandiska armén sägs barnsoldater finnas, men dessa påståenden förnekas av regeringen.

16. Olika befolkningsgruppers situation

Diskriminering beroende på befolkningsgrupp, stam- och familjetillhörighet förekommer. Det är dock president Museveni och NRM:s uttalade mål att skapa en nation av de många befolkningsgrupperna i Uganda. Ett uttryck för detta är att engelska är det enda officiella språket.

17. Homosexuellas situation

Homosexualitet är förbjudet i lagen och president Museveni gjorde för något år sedan ett uttalande om homosexuella som sjuka, som borde bestraffas enligt lag.

18. Flyktingars rättigheter

Antalet flyktingar, främst från Sudan, DRK och Rwanda uppgår till ett par hundra tusen. Antalet internflyktingar, huvudsakligen i de norra och västra delarna av landet, uppges vara omkring en halv miljon. Externflyktinglägren administreras av UNHCR med regeringens goda minne och den ugandiska flyktingpolitiken får goda vitsord. Det kan nämnas att flyktinglägren i norra Uganda uppges vara i det närmaste självförsörjande vad gäller livsmedel sedan de tilldelats land för odling. Internflyktingarna lever huvudsakligen i "protected villages" under miserabla förhållanden. Vissa av byarna har existerat under många år.

19. Funktionshindrades situation

Funktionshindrade är en utsatt grupp men en positiv diskriminering förekommer på det politiska området. Ett antal platser i parlamentet och i de lokala förvaltningarna är vikta för handikappade. Vissa givare bedriver arbete som syftar till att förbättra de funktionshindrades situation.

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Antalet oberoende organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter har vuxit under senare år. Paraplyorganisationen HURINET, som stöds av Sverige, samordnar ett antal viktiga organisationers verksamhet bl.a. Legal Aid Project, Human Rights Focus, FIDA, Foundation for Human Rights Initiative och Uganda Resource Centre. Även den av regeringen inrättade Commission for Human Rights, vilken också fått omfattande stöd från Sverige uppträder med stor självständighet och åtnjuter gott anseende. Debatten om frågor rörande mänskliga rättigheter är livlig och öppen och övergrepp påtalas inte bara av organisationerna utan också av media och enskilda parlamentsledamöter.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området rörande mänskliga rättigheter

Flera organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter verkar utanför storstadsområdet och debatten i frågor relaterade till mänskliga rättigheter når även ut på landsbygden. Organisationerna är starkt beroende av finansiering från givare för sin verksamhet och skulle knappast överleva utan sådant stöd.

